

1. Eerste Principes

1.1 Waarom dit boek?

1.1.1 Heb ik wel een zaak? Onrecht voelen versus een juridische grond

Voordat je ook maar één procedure overweegt, is er een vraag die alles bepaalt: heb je een zaak? Veel mensen die zich onrechtvaardig behandeld voelen, hebben juridisch gezien niets in handen. Dat is een hard onderscheid, maar het bespaart je tijd, geld en teleurstelling. Een rechter oordeelt niet over wat eerlijk voelt. Hij oordeelt over de vraag of er een rechtsregel is geschonden.

Het verschil zit hem in de norm. Een zaak heb je als er een aanwijsbare regel is overtreden: een contract dat niet wordt nagekomen, een besluit van de overheid dat in strijd is met de wet, een wettelijke zorgplicht die is geschonden, een termijn die de tegenpartij heeft laten verlopen. In al die gevallen kun je naar een artikel wijzen, naar een afspraak, naar een norm die zwart op wit staat. Dáár grijpt het recht op aan. "Mijn werkgever heeft mij ontslagen zonder de wettelijke opzegtermijn in acht te nemen" is een juridische grond. "Mijn buurman heeft de erfgrans overschreden met zijn schuur" is een juridische grond. "De gemeente heeft mijn vergunning geweigerd zonder deugdelijke motivering" is een juridische grond.

Geen zaak heb je meestal als het blijft bij "het is oneerlijk". Een collega die wordt voorgetrokken, een buurman die onaardig doet, een bedrijf dat zijn prijzen verhoogt, een ex die zich onmogelijk gedraagt — het kan allemaal diep onrechtvaardig voelen, en toch is er geen geschonden norm waar een rechter iets mee kan. Onbeschoftheid is geen onrechtmatige daad. Een gebroken belofte is pas juridisch hard als er een overeenkomst onder ligt. Het gevoel van onrecht is echt, maar het is geen rechtsgrond.

De toets die je jezelf stelt is daarom tweeledig. Eerst: welke concrete regel, afspraak of norm is hier geschonden — en kan ik die aanwijzen? Daarna: kan ik dat ook aantonen met stukken? Wie op de eerste vraag geen antwoord heeft, begint beter niet aan een procedure. Een rechter wijst zo'n zaak af, en je betaalt griffierecht en mogelijk de proceskosten van de tegenpartij voor niets. Wie de norm wél kan benoemen, heeft de eerste en belangrijkste stap van juridische zelfredzaamheid al gezet. De rest van dit boek gaat ervan uit dat je die vraag eerlijk hebt beantwoord.

1.1.2 De kosten van een advocaat: waarom zelf doen soms de enige optie is

Een advocaat kost gemiddeld € 225 per uur.^[^1] Een eenvoudige kantonzaak kost snel € 2.000 tot € 5.000 aan advocaatkosten. Een procedure bij de civiele rechtbank loopt gemakkelijk op tot € 15.000 of meer. Voor veel mensen is dat bedrag niet beschikbaar. De eigen bijdrage voor een gesubsidieerde (pro deo) advocaat via de Raad voor Rechtsbijstand bedraagt in 2026 minimaal € 257 — met de automatische korting van € 69 bij een verwijzing via het Juridisch Loket € 188 netto; voor personen- en familierecht ligt de laagste bijdrage op € 448. Die bijdrage geldt alleen als je inkomen onder de grens valt en de zaak wordt erkend als geschikt voor toevoeging.^[^2] Dat betekent dat honderdduizenden Nederlanders elk jaar voor een keuze staan: je rechten laten vervallen, of zelf actie ondernemen.

Het Nederlandse rechtssysteem kent een hele reeks procedures die je zelf kunt starten. De kantonrechter behandelt geschillen tot € 25.000 zonder advocaatplicht. De bestuursrechter beoordeelt besluiten van de overheid waartegen je bezwaar en beroep kunt aantekenen, zonder dat een advocaat verplicht is. Tuchtklachten bij beroepsinstanties, klachten bij de Nationale Ombudsman, verzoeken op grond van de Wet open overheid, geschillen bij erkende commissies: het kan allemaal zonder advocaat. Dit boek geeft je de kennis om die opties te gebruiken.

Het idee dat juridische procedures per definitie voorbehouden zijn aan juristen, is een mythe die voortkomt uit angst en onwetendheid. Ze werkt in het voordeel van instanties en tegenpartijen die liever zien dat je niets doet. Dit boek haalt dat idee onderuit. Het laat je zien waar de grenzen liggen, waar je zelf kunt optreden, en hoe je dat effectief doet.

1.1.3 Het rechtssysteem is van ons allemaal: demystificering van de juridische wereld

De Nederlandse rechtsstaat is geen slotje dat advocaten onder elkaar houden. Het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, de Algemene wet bestuursrecht, het Burgerlijk Wetboek — dit zijn wetten die voor jou gelden, en waarop jij je kunt beroepen. De rechter is geen priester die geheimen bewaart, maar een ambtenaar die publiek betaald wordt om geschillen te beslechten op basis van de wet. Jij hebt het recht om die rechter te vragen om een oordeel.

De taal van de wet kan afstotend overkomen. Artikelnummers, juridische termen, formele procedures: het lijkt bedoeld om buitenstaanders op afstand te houden. Maar achter die formele schil zit een eenvoudige logica. Iemand stelt iets, de ander verdedigt zich, de rechter oordeelt. Dat principe geldt in de kantonrechter, in de bestuursrechter, in het tuchtrecht en in de strafzaal. Begrijp je dat, dan heb je het grootste obstakel al gehad.

Dit boek gebruikt geen juridisch jargon zonder uitleg. Als een term onvermijdelijk is, wordt hij direct vertaald naar gewoon Nederlands. Je hoeft geen jurist te zijn om een bezwaarschrift te

schrijven, een tuchtklacht in te dienen, of een verzoek tot wraking in te stellen. Je moet wel precies, volledig en tijdig zijn. Dat is een kwestie van discipline, niet van een universitaire opleiding.

1.1.4 De driehoek van zelfredzaamheid: kennis, moed en het juiste moment

Zelfredzaamheid in juridische zaken leunt op drie dingen. Kennis: je moet weten welke procedure er geldt, welke termijnen van toepassing zijn en welke bewijsstukken je nodig hebt. Moed: je moet bereid zijn om tegen een tegenpartij op te treden, soms een overheid of een grote organisatie, en je verhaal te doen zonder dat een advocaat je voorbesproken heeft. Het juiste moment: soms is het verstandig om eerst interne klachtenprocedures uit te putten, soms moet je direct een gerechtelijke procedure starten omdat termijnen verstrijken. Verjaring kan je recht wegnemen voordat je het doorhebt.

Deze driehoek geldt voor elke procedure in dit boek. Kennis kun je opdoen; daarom lees je dit boek. Moed is een persoonlijke keuze, maar het helpt als je weet dat je niet de eerste bent die dit pad bewandelt. En het juiste moment is een strategische afweging die per zaak verschilt. Hoe je die maakt, leer je hier.

1.2 Wanneer heb je een advocaat écht nodig?

1.2.1 De harde grens: civiele rechtbank, familierecht hoger beroep, cassatie

De Nederlandse wet kent een duidelijke grens tussen procedures mét en zonder advocaatplicht. Die grens is niet arbitrair. In procedures die als complex worden beschouwd, vereist de wet dat een advocaat de belangen behartigt. Dat geldt voor alle civiele zaken bij de rechtbank waar de vordering meer dan € 25.000 bedraagt, voor familierechtelijke procedures zoals echtscheiding, gezag, omgang en alimentatie, en voor hoger beroep en cassatie.^[^3]

De volgende tabel geeft een overzicht van de belangrijkste procedures en of een advocaat verplicht is:

PROCEDURE	EERSTE AANLEG	HOGER BEROEP / CASSATIE
Kantonrechter (tot € 25.000, arbeid, huur, consument)	Geen advocaat verplicht	Advocaat verplicht
Civiele rechtbank (boven € 25.000)	Advocaat verplicht	Advocaat verplicht
Bestuursrecht (beroep bij rechtbank)	Geen advocaat verplicht	Advocaat verplicht

PROCEDURE	EERSTE AANLEG	HOGER BEROEP / CASSATIE
Familierecht (echtscheiding, gezag, omgang, alimentatie)	Advocaat verplicht	Advocaat verplicht
Ondertoezichtstelling / uithuisplaatsing	Geen advocaat verplicht	Advocaat verplicht
Bewind / curatele / mentorschap	Geen advocaat verplicht	Advocaat verplicht
WSNP-aanvraag	Geen advocaat verplicht	Advocaat verplicht
Strafrecht (slachtoffer, beklag)	Geen advocaat verplicht	Advocaat verplicht (beklag)
Tuchtrecht	Geen advocaat verplicht	Advocaat verplicht
Cassatie bij Hoge Raad	Niet mogelijk zonder advocaat	Cassatieadvocaat verplicht ^[4]

De tabel laat een patroon zien: in eerste aanleg is er veel ruimte om zelf te procederen, vooral bij de kantonrechter, in bestuursrecht en bij jeugdzorgmaatregelen. Zodra een zaak naar het gerechtshof of de Hoge Raad gaat, wordt een advocaat verplicht. Dat is logisch: hoger beroep en cassatie richten zich op juridische fouten in de eerdere uitspraak, en dat vereist gespecialiseerde kennis van procesrecht en cassatierecht. In cassatie bij de Hoge Raad moet de advocaat bovendien staan ingeschreven bij de civiele cassatiebalie, wat een extra kwaliteitseis inhoudt.^[4]

1.2.2 De grijze zone: wanneer is zelf doen verstandig, wanneer is bijstand aan te raden

De harde grenzen vertellen niet het hele verhaal. Tussen "mag zonder advocaat" en "moet met advocaat" ligt een grijze zone waarin je een afweging moet maken. Die afweging hangt af van vier factoren: de complexiteit van de zaak, de tegenpartij, je eigen vaardigheid en wat er op het spel staat.

Een vordering van € 4.000 bij de kantonrechter voor onbetaalde facturen kun je zelf doen. De feiten zijn overzichtelijk: er is een factuur, die is niet betaald, er is geen geldige betwisting. Een arbeidsconflict over onterecht ontslag bij de kantonrechter is al lastiger omdat de werkgever vaak een advocaat inhuurt en omdat de rechtmatigheid van het ontslag juridisch wordt onderbouwd. Dan is het de vraag of je zelf genoeg kennis hebt om die onderbouwing te weerleggen.

Als de tegenpartij een advocaat heeft en jij niet, sta je in een ongelijke strijd. De advocaat kent de formele regels, weet welke argumenten de rechter overtuigen, en kan procedurele valstrikken gebruiken. Dat betekent niet dat je per definitie verliest, want rechterlijke onpartijdigheid is een

fundamenteel beginsel, maar het betekent wel dat je scherp moet zijn. In dit boek leer je hoe je die strijd toch kunt winnen: door grondig voorbereid, precies en strategisch te werk te gaan.

Een procedure om je kind terug te krijgen na een uithuisplaatsing kun je in eerste aanleg zelf voeren. De emoties lopen dan hoog, en de juridische argumenten van de jeugdbescherming zijn vaak sterk. In zo'n geval kan een advocaat met ervaring in jeugdzorgzaken de overweging waard zijn, ook als die kosten met zich meebrengt. Tegelijk: als je geen geld hebt voor een advocaat, is zelf doen beter dan niets doen. Dit boek geeft je de basis om zelfstandig te opereren, ook in emotioneel zware zaken.

1.2.3 Kosten-batenanalyse: griffierechten versus advocaatkosten

Een procedure kost geld. De belangrijkste kostenposten zijn griffierecht, advocaatkosten, en eventueel kosten voor deurwaarders, deskundigen en getuigen. De griffierechten zijn de administratiekosten die je aan de rechtbank betaalt voor de behandeling van je zaak.^[5] Deze kosten zijn gestandaardiseerd en verschillen per rechter, per hoogte van de vordering en per type partij (natuurlijk persoon, rechtspersoon of onvermogene). De volgende tabel geeft een kostenoverzicht per procedure voor een natuurlijke persoon (particulier) in 2026:

PROCEDURE	GRIFFIERECHT NATUURLIJKE PERSOON (2026)	GEMIDDELDE ADVOCAATKOSTEN	TOTALE KOSTENRISICO (BIJ VERLIES)
Kantonrechter, vordering ≤ € 500	€ 93	N.v.t. (zelf doen)	€ 93 + eigen tijd
Kantonrechter, vordering € 5.000–€ 12.500	€ 265	€ 1.500–€ 3.500	€ 265 + proceskostenveroordeling (max. € 1.000–€ 2.000)
Kantonrechter, vordering > € 12.500	€ 753	€ 3.000–€ 7.000	€ 753 + proceskostenveroordeling
Civiele rechtbank, tot € 100.000	€ 1.414	€ 5.000–€ 15.000	€ 1.414 + eigen griffierecht + proceskostenveroordeling
Bestuursrecht, beroep bij rechtbank	€ 200 (€ 54 verlaagd)	€ 2.000–€ 5.000 (indien advocaat)	€ 200 + eventuele proceskostenveroordeling
Hoger beroep civiel (€ 12.500–€ 100.000)	€ 851	€ 5.000–€ 15.000	€ 851 + griffierecht eerste aanleg + proceskostenveroordeling

PROCEDURE	GRIFFIERECHT NATUURLIJKE PERSOON (2026)	GEMIDDELDE ADVOCAATKOSTEN	TOTALE KOSTENRISICO (BIJ VERLIES)
Cassatie bij Hoge Raad	€ 386–€ 2.629 (naar vorderingshoogte)	€ 10.000–€ 25.000	griffierecht + proceskostenveroordeling

Bij de kantonrechter betaalt alleen de eiser griffierecht. De gedaagde betaalt niets om zich te verdedigen. Bij de civiele rechtbank betalen zowel eiser als gedaagde griffierecht zodra ze in de procedure verschijnen.^[^5] Als je een laag inkomen hebt, kun je het verlaagde tarief voor onvermogenen aanvragen: € 93 voor de kantonrechter en € 93 voor de civiele rechtbank. Je moet dan wel een verklaring van de Raad voor Rechtsbijstand of bijzondere bijstand van de gemeente overleggen.^[^6]

Als je wint, wordt de tegenpartij meestal veroordeeld tot betaling van de proceskosten. De rechter kent dan een wettelijk bedrag toe volgens het liquidatietarief. Dat bedrag dekt zelden de volledige advocaatkosten: vaak maar 20 tot 40 procent.^[^7] Zelf procederen betekent dat je die advocaatkosten helemaal niet maakt, al telt je eigen tijd en inspanning natuurlijk ook. Het voordeel is dat jij het meeste van je zaak afweet, en dat een rechter soms meer sympathie heeft voor een overzichtelijk, goed onderbouwd verhaal van een particulier dan voor een formeel, juridisch verweer van een advocaat.

1.2.4 De rechtsbijstandverzekering: wat het dekt en de vrije advocaatkeuze

Misschien heb je een rechtsbijstandverzekering zonder er nu aan te denken. Veel mensen sluiten hem af bij hun woon- of autoverzekering en vergeten dat hij er is. Het loont om dat na te kijken voordat je zelf aan de slag gaat of een dure advocaat inschakelt, want de verzekering kan precies dat gat dichten waar dit boek over gaat: juridische bijstand die je anders niet kunt betalen.

Wat dekt zo'n verzekering? Doorgaans verzekert hij juridische hulp bij geschillen over consumentenaankopen, wonen, werk, verkeer en soms letselschade — afhankelijk van de modules die je hebt afgesloten. De verzekeraar stelt dan een eigen jurist beschikbaar die je zaak behandelt, of vergoedt de kosten van externe rechtshulp. Twee beperkingen zijn cruciaal. Ten eerste de wachttijd: bij vrijwel alle polissen geldt een wachttijd van drie maanden, zodat je niet pas een verzekering afsluit als het conflict al in de lucht hangt. Een geschil dat is ontstaan vóór de ingangsdatum, of binnen de wachttijd, is niet gedekt.^[^30] Ten tweede het eigen risico: afhankelijk van je polis betaal je een deel zelf, vaak een keuze tussen € 0, € 150 of € 300 per zaak. Een lager eigen risico betekent een hogere premie.^[^30]

Het belangrijkste recht dat veel verzekerden niet kennen, is de vrije advocaatkeuze. Als jouw zaak leidt tot een gerechtelijke of administratieve procedure, mag jij zélf je advocaat of rechtshulpverlener kiezen — ook als de verzekeraar een eigen jurist heeft die het zou kunnen doen, en ook als een advocaat in die procedure niet verplicht is. De verzekeraar moet die door jou gekozen advocaat vergoeden. Dat is geen gunst, maar een hard recht dat voortvloeit uit Europese rechtspraak. In de zaak *Sneller/DAS* oordeelde het Hof van Justitie van de Europese Unie op 7 november 2013 dat een verzekeraar de vergoeding van een zelfgekozen advocaat niet afhankelijk mag maken van zijn eigen oordeel dat externe hulp nodig is; het belang van de verzekerde brengt mee dat hij zelf zijn advocaat moet kunnen kiezen.^[^31] In een latere zaak, *Orde van Vlaamse Balies* (14 mei 2020), breidde het Hof dit recht uit: ook in een mediation of een buitengerechtelijke fase die tot een procedure kan leiden, geldt de vrije advocaatkeuze.^[^32] Verzekeraars proberen dit recht soms te beperken met een lager vergoedingsplafond voor externe advocaten dan ze intern zouden besteden, maar de hoofdregel staat vast: kiest een verzekerde voor een eigen advocaat in een procedure, dan moet de verzekeraar betalen. Word je hierin tegengewerkt, dan kun je klagen bij je verzekeraar en daarna bij het Klachteninstituut Financiële Dienstverlening (Kifid).^[^25]

1.2.5 Gratis hulp: het Juridisch Loket en de rechtswinkel

Zelf je zaak voeren betekent niet dat je er helemaal alleen voor staat. Voordat je geld uitgeeft, zijn er twee laagdrempelige plekken waar je gratis terecht kunt voor advies, en het is verstandig om daar te beginnen.

Het eerste is het Juridisch Loket, een door de overheid gefinancierde voorziening met meer dan vijftig vestigingen door het hele land. Je kunt er gratis bellen via 0800-8020 (op werkdagen), langsgaan op een vestiging of online een vraag stellen. Het Loket geeft eerste hulp bij allerlei juridische problemen: het legt uit welke procedure geldt, welke termijnen lopen en welke stappen je kunt zetten. Persoonlijk advies is gratis als je inkomen en vermogen onder een bepaalde grens vallen.^[^33] Een bijkomend voordeel is praktisch: laat je je naar een pro-deoadvocaat verwijzen via het Juridisch Loket, dan krijg je een korting van € 69 op de eigen bijdrage (zie 1.1.2).^[^2]

Het tweede is de rechtswinkel. Nederland telt ongeveer honderd rechtswinkels, vaak verbonden aan een universiteit of hogeschool. Hier word je geholpen door rechtenstudenten en andere vrijwilligers, meestal onder begeleiding van een afgestudeerde jurist of advocaat. Het advies is gratis; sommige rechtswinkels stellen wel een inkomensgrens, andere helpen iedereen.^[^33] Een rechtswinkel is uitstekend voor het laten nakijken van een brief, het ordenen van je argumenten of een eerste inschatting of je zaak kansrijk is. Verwacht geen

procesvertegenwoordiging — daarvoor zijn ze niet bedoeld — maar als laagdrempelige instap, en als klankbord terwijl je dit boek doorwerkt, zijn ze goud waard.

1.3 De Eerste-Aanleg-Uitzondering: Ook Zonder Advocaat

1.3.1 OTS en uithuisplaatsing: reageren in eerste aanleg zonder advocaat

Als de Raad voor de Kinderbescherming of een gezinsvoogd een verzoek indient tot ondertoezichtstelling (OTS) of uithuisplaatsing van je kind, word je als ouder opgeroepen voor de kinderrechter. Dit zijn de meest ingrijpende procedures die een ouder kan meemaken. Je kind wordt uit huis geplaatst, of er komt een gezinsvoogd die medebeslissingsrecht krijgt over opvoeding en verzorging. Bijstand van een advocaat in deze procedures is niet verplicht in eerste aanleg.^[^8] Je mag zelf verweer voeren, schriftelijk of mondeling.

De praktijk laat zien dat veel ouders die geen advocaat hebben, worstelen met de formaliteiten. Het verweerschrift moet je verhaal helder vertellen, de argumenten van de jeugdbescherming weerleggen en bewijsstukken aanleveren die je positie onderbouwen. Sinds 2023 kunnen ouders in bepaalde gevallen gratis rechtsbijstand krijgen bij uithuisplaatsingen, maar de toegang tot die voorziening is beperkt en niet in alle regio's beschikbaar.^[^9]

De kinderrechter beoordeelt of de uithuisplaatsing noodzakelijk is in het belang van het kind. De criteria zijn vastgelegd in het Burgerlijk Wetboek: er moet een situatie van opvoedingsproblemen bestaan waardoor de veiligheid of ontwikkeling van het kind in het geding is, en de hulp op vrijwillige basis moet zijn mislukt of afgewezen.^[^10] Als ouder kun je in eerste aanleg zelf argumenteren waarom die criteria niet zijn vervuld, welke hulp wel is aangeboden, en waarom thuisplaatsing een beter alternatief is. De volgende tabel geeft een overzicht van familierechtelijke procedures zonder verplichte advocaat in eerste aanleg:

ZAAK	RECHTER	ADVOCAAT VERPLICHT?	GRIFFIERECHT (2026)
Ondertoezichtstelling (OTS)	Kinderrechter (rechtbank)	Nee	€ 93–€ 265
Uithuisplaatsing (machtiging)	Kinderrechter (rechtbank)	Nee	€ 93–€ 265
Verlenging OTS / uithuisplaatsing	Kinderrechter (rechtbank)	Nee	€ 93–€ 265
Bewind aanvragen	Kantonrechter	Nee	€ 93–€ 265

ZAAK	RECHTER	ADVOCAAT VERPLICHT?	GRIFFIERECHT (2026)
Mentorschap aanvragen	Kantonrechter	Nee	€ 93–€ 265
Curatele aanvragen (eerste aanleg)	Kantonrechter	Nee	€ 93–€ 265
WSNP-verzoek toelating	Rechtbank	Nee	Geen (€ 0)
Vervangende toestemming identiteitsbewijs kind	Kantonrechter	Nee	€ 93
Wraking rechter	Kantonrechter / rechtbank	Nee	Geen

Het overzicht laat zien dat de kantonrechter (voor bewind, curatele, mentorschap en vervangende toestemming) en de kinderrechter (voor OTS en uithuisplaatsing) de meeste ruimte bieden om in familierecht zelf op te treden. De griffierechten zijn laag, en de drempel om op te treden is bewust laag gehouden: de wetgever heeft besloten dat burgers in deze levensgebieden rechtstreeks toegang moeten hebben tot de rechter. Dat is geen toeval, maar een politieke keuze voor toegankelijkheid van het recht.

1.3.2 Bewind, curatele, mentorschap: aanvragen en beëindigen zonder advocaat

Bewind, curatele en mentorschap zijn beschermingsmaatregelen voor mensen die niet in staat zijn om hun eigen belangen te behartigen. Curatele is de vergaandste maatregel: iemand die onder curatele staat, is handelingsonbekwaam en mag vrijwel geen rechtshandelingen meer zelfstandig aangaan. Bewind gaat over financiële zaken: een bewindvoerder beheert het vermogen. Mentorschap richt zich op persoonlijke beslissingen: verzorging, medische behandeling, woonruimte.^[^11]

De aanvraag van deze maatregelen gebeurt bij de kantonrechter. Je hebt daarvoor geen advocaat nodig.^[^12] De betrokkene zelf, de partner, familieleden tot in de vierde graad of de officier van justitie kunnen het verzoek indienen. Sinds november 2025 kan de aanvraag digitaal via Mijn CBM. Er zijn standaardformulieren beschikbaar, en op de formulieren staat precies welke bijlagen je moet meesturen. De kantonrechter toetst of de maatregel noodzakelijk is, wie geschikt is als curator, bewindvoerder of mentor, en welke bevoegdheden worden toegekend.

Ook de beëindiging van een maatregel gaat via de kantonrechter. Als iemand herstelt van een aandoening, of als de omstandigheden wijzigen waardoor de bescherming niet meer nodig is, kan een verzoek tot opheffing worden ingediend. Dat kan eveneens zonder advocaat. De kosten zijn beperkt tot het griffierecht, dat voor natuurlijke personen bij de kantonrechter begint bij € 93. Het is een laagdrempelige procedure die directe invloed geeft op iemands rechtspositie.

1.3.3 WSNP, identiteitsbewijs kind, vervangende toestemming: de lijst van uitzonderingen

De Wet schuldsanering natuurlijke personen (WSNP) biedt mensen met problematische schulden de mogelijkheid om na een saneringstraject van achttien maanden schuldenvrij verder te gaan.^[^13] Het verzoek tot toelating tot de WSNP dien je in bij de rechtbank in je woonplaats. Je hebt daarvoor geen advocaat nodig. Het formulier staat op rechtspraak.nl, en je kunt het verzoek zelf indienen.^[^14] Voorwaarde is wel dat je een verklaring hebt van de gemeente dat minnelijke schuldhulpverlening is mislukt, dat je niet bewust schulden hebt gemaakt en dat je geen schulden hebt voortkomend uit misdrijven.^[^15]

Als de rechtbank je verzoek afwijst, moet je wel een advocaat inschakelen voor hoger beroep. De termijn daarvoor is acht dagen. Dat is krap, en het betekent dat je direct na een afwijzing moet handelen als je in beroep wilt. Maar de eerste aanleg — en dat is waar de meeste WSNP-verzoeken worden behandeld — is volledig toegankelijk zonder advocaat.

Een andere uitzondering is de vervangende toestemming voor een identiteitsbewijs van een kind. Als beide ouders gezamenlijk gezag hebben, is toestemming van beide ouders nodig voor een paspoort of identiteitskaart. Als de ene ouder weigert, kan de andere ouder bij de kantonrechter vervangende toestemming vragen.^[^16] Een advocaat is daarvoor niet verplicht. Je schrijft een verzoekschrift, voegt een uittreksel uit de BRP, een kopie van de geboorteakte en een uittreksel uit het gezagsregister bij, en stuurt het naar de rechtbank. De procedure duurt ongeveer drie maanden, dus vraag ruim van tevoren.^[^17]

1.3.4 De wraking: een rechter terzijde stellen zonder advocaat

Wraking is het verzoek om een rechter te vervangen omdat je twijfelt aan zijn onpartijdigheid. Dat kan op grond van feiten of omstandigheden waardoor de rechterlijke onpartijdigheid schade zou kunnen lijden.^[^18] Het verzoek wordt gedaan bij de rechtbank waar de zaak loopt, schriftelijk voor de zitting of mondeling tijdens de zitting. De behandeling van de zaak wordt meteen geschorst zodra het verzoek is gedaan. De gewraakte rechter kan in de wraking berusten, waarna een vervanger wordt aangewezen. Als de rechter niet berust, behandelt een meervoudige kamer het verzoek. Tegen de beslissing op een wrakingsverzoek staat geen rechtsmiddel open.^[^19]

Wraking is een krachtig middel, maar ook een scherp mes. Je moet concrete feiten aanvoeren, niet alleen een gevoel van wantrouwen. Een rechter die een partij persoonlijk kent, die eerder in een verwante zaak heeft beslist, of die uitspraken doet die partijdigheid suggereren, kan worden gewraakt. Je mag een rechter niet wraken om tactische redenen, en bij misbruik kan het gerecht

bepalen dat een volgend verzoek niet in behandeling wordt genomen.^[^18] Het is een procedure die je zelf kunt starten, zonder advocaat, maar die je met zorg moet gebruiken.

1.4 Het Nederlandse rechtssysteem in vogelvlucht

1.4.1 Mediation als snellere route: het geschil oplossen zonder rechter

Niet elk conflict hoeft naar de rechter. Soms is de snelste, goedkoopste en minst beschadigende weg geen procedure, maar een gesprek onder begeleiding. Dat is mediation: jij en de tegenpartij proberen er samen uit te komen met hulp van een onafhankelijke bemiddelaar die geen partij kiest en geen oordeel velst, maar het gesprek stuurt naar een oplossing die voor beide kanten werkt.

De kern van mediation zit in drie eigenschappen. Het is vrijwillig: niemand wordt gedwongen, en elke partij kan op elk moment stoppen. Het is vertrouwelijk: wat aan tafel wordt besproken, blijft binnen die kamer en mag later niet tegen je worden gebruikt in een procedure. En het houdt de regie bij jullie zelf: niet een rechter legt een vonnis op, maar jullie bepalen samen de uitkomst, het tempo en de kosten.^[^34] Zoek je een bemiddelaar, kies dan een mediator die staat ingeschreven in het MfN-register, het kwaliteitsregister van de Mediatorsfederatie Nederland. Die mediators werken volgens een gedragscode met vaste beginselen — onafhankelijkheid, neutraliteit en vertrouwelijkheid — en je kunt ze opzoeken op locatie of op soort conflict.^[^35] De kosten draag je doorgaans samen: het uurtarief van de mediator wordt tussen partijen gedeeld, wat mediation vaak aanzienlijk goedkoper maakt dan twee advocaten en een procedure.

Mediation is vooral geschikt als je met de tegenpartij verder moet of wilt. Bij een burenruzie blijf je naast elkaar wonen; bij een arbeidsconflict werk je misschien nog jaren samen; bij een scheiding houden jullie samen de zorg voor de kinderen. In die situaties verhardt een procedure de verhoudingen, terwijl mediation ruimte laat voor een werkbare toekomst. Ook als de zaak juridisch gezien grijs is — beide partijen hebben een punt — kan mediation tot een oplossing leiden die een rechter nooit zou kunnen geven. Minder geschikt is mediation als de andere kant niet wil meewerken, als er een groot machtsverschil is dat niet te overbruggen valt, of als je juist een principiële uitspraak of een executoriale titel nodig hebt — bijvoorbeeld om beslag te kunnen leggen. En denk je dat een termijn dreigt te verlopen, laat mediation je dan niet afhouden van het tijdig veiligstellen van je rechten: een lopende bemiddeling stuit een verjaringstermijn niet automatisch (zie 1.4.3). Komen jullie eruit, dan worden de afspraken vastgelegd in een vaststellingsovereenkomst die bindend is; een goede reden om die afspraken zorgvuldig te formuleren.

1.4.2 De vijf rechtsgebieden die je zelf kunt aanvliegen: kanton, bestuurs, straf, tucht, geschillencommissies

Het Nederlandse rechtssysteem kent vijf hoofdrechtsgebieden die relevant zijn voor juridische zelfredzaamheid. De eerste is het kantonrecht: geschillen tot € 25.000, arbeidszaken, huurzaken en consumentenzaken. De kantonrechter is bewust laagdrempelig ingericht. Zittingen zijn informeler dan bij de civiele rechter, de rechter stelt vragen om de feiten helder te krijgen, en je mag je verhaal in je eigen woorden doen. Het griffierecht is laag, en je hoeft geen advocaat in te schakelen. De kantonrechter is het werkpaard van de burgerlijke rechtspraak: jaarlijks worden hier honderdduizenden zaken behandeld.^[^20]

Het tweede gebied is het bestuursrecht: geschillen met de overheid. De Algemene wet bestuursrecht (Awb) regelt hoe overheden besluiten nemen, hoe je bezwaar maakt, en hoe je in beroep gaat bij de bestuursrechter.^[^21] De meeste bestuursrechtelijke procedures zijn zonder advocaat te voeren. Het griffierecht is laag: € 200 voor een natuurlijke persoon, of zelfs € 54 voor bepaalde categorieën zoals uitkeringen en gehandicaptenparkeerplaatsen.^[^22] De bestuursrechter toetst of het besluit van de overheid rechtmatig is, en of de motivering voldoende is. Dat is een juridische toets die je zelf kunt uitvoeren als je de wet bestudeert en de feiten helder op een rij zet.

Het derde gebied is het strafrecht, maar dan vanuit het perspectief van de burger. Je kunt aangifte doen van een strafbaar feit, beklag indienen bij de raadkamer van de rechtbank over inbeslagname of teruggave van goederen (art. 552a Sv), en als benadeelde partij schadevergoeding eisen in het strafproces.^[^23] Voor beklag en schadevergoedingsvorderingen ben je in veel gevallen niet verplicht een advocaat in te schakelen. De strafrechter heeft een eigen dynamiek, maar de formele toegang is voor burgers geopend.

Het vierde gebied is het tuchtrecht: klachten over professionals. Artsen, psychologen, gezinsvoogden, advocaten, notarissen, accountants — ze hebben allemaal een tuchtrechtelijke instantie. Een tuchtklacht is een procedure die je zelf kunt indienen, zonder advocaat. De tuchtkamer onderzoekt of de professional een tuchtrechtelijke fout heeft begaan, en kan sancties opleggen tot en met doorhaling van de inschrijving.^[^24] Tuchtrecht richt zich niet op schadevergoeding, maar op de professionele integriteit. Het is een effectief drukmiddel als je tegen een professionele tegenpartij staat.

Het vijfde gebied zijn de geschillencommissies: Kifid voor financiële diensten, de Huurcommissie voor woninghuur, de Geschillencommissie Zorg voor zorgverleners, de Reclame Code Commissie voor misleidende reclame, en vele andere.^[^25] Deze commissies bieden een alternatief voor de rechter: sneller, goedkoper en zonder advocaat. De uitspraak is

bindend als beide partijen daaraan hebben meegewerkt, en de kosten zijn vaak beperkt tot een inschrijfgeld van enkele honderden euro's. Het nadeel is dat de commissies soms een beperkte bevoegdheid hebben en geen volledige schadevergoeding kunnen toekennen. Dit boek behandelt de belangrijkste commissies in detail.

1.4.3 Termijnen en verjaring: waarom snelheid soms belangrijker is dan perfectie

Het Nederlandse recht is een systeem van termijnen. Wie te laat komt, verliest. Dat geldt voor bezwaartermijnen, beroepstermijnen, dagvaardingstermijnen en verjaringstermijnen. In bestuursrecht is de bezwaartermijn meestal zes weken na de datum van het besluit.^[^21] In burgerlijk recht variëren de termijnen per procedure, maar een gemene deler is dat verweer binnen een bepaalde tijd moet worden ingediend. Bij de kantonrechter moet de gedaagde zich binnen een week na dagvaarding melden bij de griffie, en het verweer kan tot op de zitting worden aangevuld.^[^26] In hoger beroep is de termijn drie maanden na de uitspraak, en in cassatie soms nog korter.^[^4]

Verjaring is het tijdsverloop waarna een vordering niet meer in rechte kan worden afgedwongen. De algemene verjaringstermijn voor rechtsvorderingen tot nakoming van een verbintenis is vijf jaar vanaf het moment dat de vordering opeisbaar is geworden.^[^27] Voor schadevergoeding geldt eveneens vijf jaar, maar vanaf het moment dat je bekend bent met de schade én de aansprakelijke persoon. In elk geval verjaart een schadevergoedingsvordering na twintig jaar, ongeacht wanneer je van de schade hebt gehoord.^[^27] De rechtsvordering tot betaling van de koopprijs bij een consumentenkoop verjaart al na twee jaar.^[^28] De bevoegdheid tot executie van een vonnis verjaart na twintig jaar.

Deze termijnen betekenen dat aarzelen fataal kan zijn. Wie een jaar nadenkt over een bezwaar, kan de termijn missen. Wie vijf jaar wacht met een vordering, ziet die verjaren. Een tijdig maar onvolledig bezwaarschrift is beter dan een uitmuntend bezwaarschrift dat te laat binnenkomt. De rechter kan je in de gelegenheid stellen om een onvolledig stuk aan te vullen, maar een gemiste termijn is vrijwel altijd onherstelbaar. Daarom staat aan het begin van elke procedure in dit boek een overzicht van de termijnen. Noteer ze, zet ze in je agenda, en handel ruim voor de deadline.

1.4.4 Bewijslast voor de leek: hoe verzamel, bewaar en presenteer je bewijs

De rechter oordeelt op basis van feiten en bewijs. Dat klinkt vanzelfsprekend, maar in de praktijk wordt bewijsvoering vaak onderschat. In het Nederlandse civiele proces geldt het lijdelijkheidsbeginsel: de rechter onderzoekt niet zelfstandig de feiten, maar baseert zich op wat partijen aanvoeren.^[^29] Jij draagt de bewijslast voor je eigen stellingen. Als je beweert dat je

werkgever je onterecht heeft ontslagen, moet je dat aantonen. Als je beweert dat de gemeente je ten onrechte een uitkering heeft onthouden, moet je dat onderbouwen.

Bewijs bestaat in de eerste plaats uit schriftelijke stukken. E-mails, brieven, contracten, facturen, foto's, WhatsApp-berichten, medische rapporten, vergadernotulen — alles wat een feit onderbouwt, is bruikbaar. Bewaar alles. Maak back-ups. Screenshot belangrijke berichten voordat ze verwijderd kunnen worden. Zorg voor een chronologisch dossier waarin je per gebeurtenis de relevante stukken bundelt; een geordend dossier is in een procedure vaak doorslaggevend.

Getuigenverklaringen zijn een tweede vorm van bewijs. Getuigen moeten worden opgeroepen via de rechter, en ze verschijnen op de zitting om mondeling te verklaren. Je kunt zelf getuigen voorstellen, maar de tegenpartij kan ook getuigen aanvoeren. Een getuigenverklaring heeft meer gewicht als de getuige onafhankelijk is en specifieke feiten heeft waargenomen. Vage beschrijvingen van "wat ik hoorde" tellen minder zwaar dan concrete observaties van tijd, plaats en handeling.

Deskundigenbewijs is een derde vorm. In complexe zaken kan de rechter een deskundige benoemen om een onderzoek te doen. Je kunt zelf een deskundige voorstellen, maar de rechter beslist over de benoeming. De kosten van een deskundige kunnen hoog zijn, en de rechter deelt die kosten meestal tussen partijen. In sommige procedures, zoals tuchtrecht, is een deskundigenrapport van een onafhankelijke instantie vaak doorslaggevend.

De presentatie van bewijs is even belangrijk als de verzameling. De rechter heeft een overvolle agenda. Een dossier van tweehonderd pagina's ongeordende e-mails werkt niet. Maak een overzicht: een tijdlijn van gebeurtenissen, een tabel met per stelling de onderbouwing, en een bijlagenmap waarin de stukken genummerd en voorzien van een duidelijke titel staan. Verwijs in je schriftelijke stukken naar de juiste bijlage. Een rechter die je argument snel kan volgen, neemt je serieus. Daar gaat het om: niet het meeste bewijs wint, maar het best geordende.

[^1]: Advocaatkosten. Advocaat-kosten.nl. 2023. <https://www.advocaat-kosten.nl/>

[^2]: Gesubsidieerde rechtsbijstand. Raad voor Rechtsbijstand. 2025. <https://www.rechtsbijstand.nl/>

[^3]: Advocaat wel of niet verplicht. Rechtspraak.nl. 2025. <https://www.rechtspraak.nl/>

[^4]: Hoe werkt het? Hoge Raad der Nederlanden. 2025. <https://www.hogeraad.nl/cassatie/werkt>

- [^5]: Griffierecht civiele rechter. Rechtspraak.nl. 2026. <https://www.rechtspraak.nl/naar-de-rechter/kosten-rechtszaak/griffierecht>
- [^6]: Griffierecht 2026: Actuele Tarieven. Credifin. 2026. <https://credifin.nl/kennisbank/griffierecht/>
- [^7]: Proceskosten: Schuldinfo. Schuldinfo.nl. 2026. <https://schuldinfo.nl/proceskosten>
- [^8]: Procedure uithuisplaatsing. Rechtspraak.nl. 2025. <https://www.rechtspraak.nl/onderwerpen/uithuisplaatsing/procedure>
- [^9]: Gratis rechtsbijstand bij uithuisplaatsing. Ouderpeil.nl. 2023. <https://ouderpeil.nl/rechten-plichten-ouders-uithuisplaatsing-kind/>
- [^10]: Burgerlijk Wetboek Boek 1, art. 1:255 (ondertoezichtstelling) en art. 1:265b (machtiging tot uithuisplaatsing). Wetten.overheid.nl. <https://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0002656&boek=1&artikel=255>
- [^11]: Curatele, bewind en mentorschap. Rijksoverheid.nl. 2025. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/curatele-bewind-en-mentorschap>
- [^12]: Curatele, bewind en mentorschap aanvragen in Mijn CBM. Rechtspraak.nl. 2025. <https://www.rechtspraak.nl/Onderwerpen/Mijn-CBM/>
- [^13]: Schuldsanering (WSNP) aanvragen. Onyx Advocaten. 2026. <https://onyx-advocaten.nl/schuldsanering/>
- [^14]: Aanvragen wettelijke schuldsanering (WSNP). Rechtspraak.nl. 2025. <https://www.rechtspraak.nl/onderwerpen/schulden/wet-schuldsanering-natuurlijke-personen/>
- [^15]: Wettelijke schuldsanering natuurlijke personen (WSNP). Ondernemersplein. 2025. <https://ondernemersplein.overheid.nl/wetten-en-regels/schuldsanering/>
- [^16]: Identiteitsbewijs kinderen: vervangende toestemming. Rechtspraak.nl. 2025. <https://www.rechtspraak.nl/onderwerpen/identiteitsbewijs-kinderen>
- [^17]: Vervangende toestemming paspoort. Gooische Meesters. 2025. <https://www.gooischemeesters.nl/>
- [^18]: Wraking en verschoning van rechters. Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, art. 36-39. Wetboek+. 2024. <https://wetboekplus.nl/>

[^19]: Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, art. 39 lid 5: "Tegen de beslissing staat geen voorziening open." Wetten.overheid.nl.

<https://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0001827&boek=1&titeldeel=4&afdeling=2&artikel=39>

[^20]: Zaken bij de kantonrechter. Rechtspraak.nl. 2025. <https://www.rechtspraak.nl/>

[^21]: Algemene wet bestuursrecht. Overheid.nl. 2025.

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0005537/>

[^22]: Griffierecht bestuursrecht. Raad van State. 2026.

<https://www.raadvanstate.nl/overrvs/bestuursrechtspraak/griffierecht/>

[^23]: Handreiking procedure beklag tegen beslag ex art. 552a Sv (klaagschrift bij de raadkamer van de rechtbank). Rechtspraak.nl. 2025.

<https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Handreiking-beklag-tegen-beslag-552a-Sv-rechtspraak.pdf>

[^24]: Tuchtrectelijke instanties. Rechtspraak.nl. 2025. <https://www.rechtspraak.nl/>

[^25]: Geschillencommissies. Kifid. 2025. <https://www.kifid.nl/>

[^26]: Kantonrechter procedure. Rechtfabriek. 2026. <https://rechtfabriek.nl/>

[^27]: Verjaring en stuiting van de verjaring. AMS Advocaten. 2026.

<https://www.amsadvocaten.nl/de-rechtsgebieden/verbintenissenrecht/verjaring-en-stuiting-van-de-verjaring>

[^28]: Burgerlijk Wetboek Boek 7, art. 28: "Bij een consumentenkoop verjaart de rechtsvordering tot betaling van de koopprijs door verloop van twee jaren." Wetten.overheid.nl.

<https://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0005290&boek=7&artikel=28>

[^29]: Civiele procedure in Nederland. Maak Advocaten. 2025.

<https://www.maakadvocaten.nl/geschillen-en-procedures/civiele-procedure-nederland/>

[^30]: Wachtijd en eigen risico bij de rechtsbijstandverzekering; geen dekking voor een geschil dat vóór de ingangsdatum of binnen de wachtijd is ontstaan. Consumentenbond. 2025.

<https://www.consumentenbond.nl/rechtsbijstandverzekering>

[^31]: HvJ EU 7 november 2013, C-442/12 (Jan Sneller/DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV), ECLI:EU:C:2013:717: de verzekerde heeft het recht zelf zijn advocaat te kiezen, ongeacht of rechtsbijstand naar nationaal recht verplicht is. EUR-Lex.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0442>

[^32]: HvJ EU 14 mei 2020, C-667/18 (Orde van Vlaamse Balies en Ordre des barreaux francophones et germanophone/Ministerraad), ECLI:EU:C:2020:372: het recht op vrije advocaatkeuze geldt ook in een mediationfase die tot een gerechtelijke procedure kan leiden. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0667>

[^33]: Waar vind ik gratis hulp of advies bij een juridisch probleem? (Juridisch Loket en rechtswinkel). Rijksoverheid.nl. 2026. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bescherming-van-consumenten/vraag-en-antwoord/waar-kan-ik-terecht-voor-hulp-bij-een-juridisch-probleem-of-conflict>

[^34]: Wat is mediation? (vrijwillig, vertrouwelijk, regie bij partijen). MfN-register / Mediatorsfederatie Nederland. 2025. <https://mfregister.nl/consument/wat-is-mediation/>

[^35]: MfN-register: zoek een MfN-registermediator; de MfN-gedragsregels (onafhankelijkheid, neutraliteit, vertrouwelijkheid). Mediatorsfederatie Nederland. 2025. <https://mfregister.nl/zoek-mediator/>